

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УКРАЇНІ

Розглянуто стан та перспективи функціонування інституту фінансового моніторингу в контексті формування політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму в банках України. Визначено основні напрями зниження рівня тіньової економічної діяльності в нашій державі.

Ключові слова: легалізація доходів, фінансування тероризму, фінансовий моніторинг, рівень корупції, політичні діячі, банківські установи.

Процеси легалізації незаконно одержаних грошей становлять велику загрозу не лише для діяльності окремих фінансових установ та секторів економіки, а й суттєво занижують міжнародний імідж окремо взятих держав. За умов розвитку інтеграційних та глобалізаційних процесів зазначена тематика дослідження набуває особливої актуальності.

Серед вітчизняних науковців, яким належать ґрунтовні напрацювання щодо вдосконалення вітчизняної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, можна назвати О. Барановського, О. Глуценка, С. Гуржія, В. Кірсанова, А. Єжова, В. Коваленко, Р. Марчука, В. Рисіна, О. Романченко, М. Флейчук та ін.

На думку С. В. Сімов'яна, у період спаду виробництва, розриву економічних зв'язків, відсталості законодавства від потреб життя активізується тіньова економіка. За цих умов починає прогресувати корупція, організована злочинність, особливо в банківській системі [1]. Ми погоджуємось з думкою О. А. Долгого, який вважає, що в окремих галузях та сферах економіки існує дуже великий ризик залучення останніх у технологічний процес відмивання доходів. До них слід зарахувати фінансово-кредитну систему, зокрема банківські установи, інвестиційну та приватизаційну сфери [2]. Спираючись на такі твердження, можна зробити висновок, що українській економіці необхідна ефективна концепція протидії досліджуваному явищу, яка б охоплювала всебічний аналіз факторів впливу на ефективність протидії відмиванню злочинних доходів.

Відмивання грошей є життєво важливою складовою будь-якої злочинної діяльності, важливою ланкою кримінального економічного циклу. Останній визначається фахівцями як процес послідовної зміни окремих стадій кримінальної економічної діяльності, необхідних для її здійснення і постійного поновлення. Основними стадіями подібної моделі є: генерування кримінального доходу, відмивання кримінальних фондів, споживання, кримінальне інвестування злочинних доходів та інфільтрація їх у легальний бізнес [3]. Лише на основі всебічного аналізу злочинної діяльності, пов'язаної з відмиванням грошей, можна розробити ефективний механізм протидії, який би втілював усі методи, засоби та прийоми, які спрямовані на

попередження та розкриття фактів відмивання грошей [1].

У світовій практиці вважається, що підвищений рівень ризику відмивання доходів перш за все мають країни зі слабо розвинутою економікою, нерозвиненим законодавством і з високим рівнем корумпованості владних структур. Україну також належить до таких країн, передусім через високий рівень корупції та велику частку тіньового сектору економіки. На нашу думку, розглядати питання корупції в контексті нашого дослідження потрібно з двох причин: по-перше, корупція слугує одним із найпоширеніших джерел брудних коштів (до них також відносять економічні злочини, ухилення від сплати податків і шахрайство, злочини проти власності та пов'язані з обігом наркотичних речовин) [4], а по-друге, категорія політичних діячів (які становлять високий ризик для банків) найчастіше з'являється при розгляді цього питання.

Щодо нормативного законодавства, то всі вітчизняні фахівці сходяться до однієї думки, що вітчизняна економіка є занадто зарегульованою, а тому така велика частка підприємців і цілих секторів економіки вимушена працювати в тіні (рис. 1).

Рисунок відображає тенденцію до зростання рівня тіньової економічної діяльності в Україні за останні роки, що було спричинено багатьма факторами. Аналітичні оцінки свідчать, що до найістотніших чинників тінізації національної економіки зараховано: суперечність та дублювання законодавчої та нормативно-розпорядчої бази; недовість організаційно-інституціональних механізмів антикорупційного законодавства; неефективність функціонування судової та правоохоронної системи; неефективне адміністрування податків; високий рівень злочинності та відсутність практики дотримання норм та моральних стандартів законослухняної поведінки [6].

Саме з цією метою для зменшення рівня легалізації злочинних доходів ми пропонуємо зменшити адміністративний тягар, який покладено на вітчизняний бізнес та окремих клієнтів банку, шляхом зниження податкового тиску на підприємницьку діяльність, а також підвищити контроль у тому секторі суспільно-економічного життя держави, де існує високий ризик загрози, наприклад у сферах економіки,

де діють монополії на виробництво чи сферу послуг.

Щодо категорії політичних діячів, то тут варто зазначити, що всі гучні скандали, які відбувалися за участі цієї категорії клієнтів, стосувалися здебільшого корупції, що для України є особливо актуальним. Як зазначають фахівці, корупція знищує державний апарат із середини, що й підтверджують дані найавторитетнішої міжнародної організації

Transparency International, експерти якої проводять постійний моніторинг рівня корупції кожної країни світу. До секторів влади та суспільно-економічного життя країни, які є найбільш корумпованими, відносять політику, органи влади, парламент країни, судову гілку влади, засоби масової інформації та бізнес-структури (табл. 1) [7].

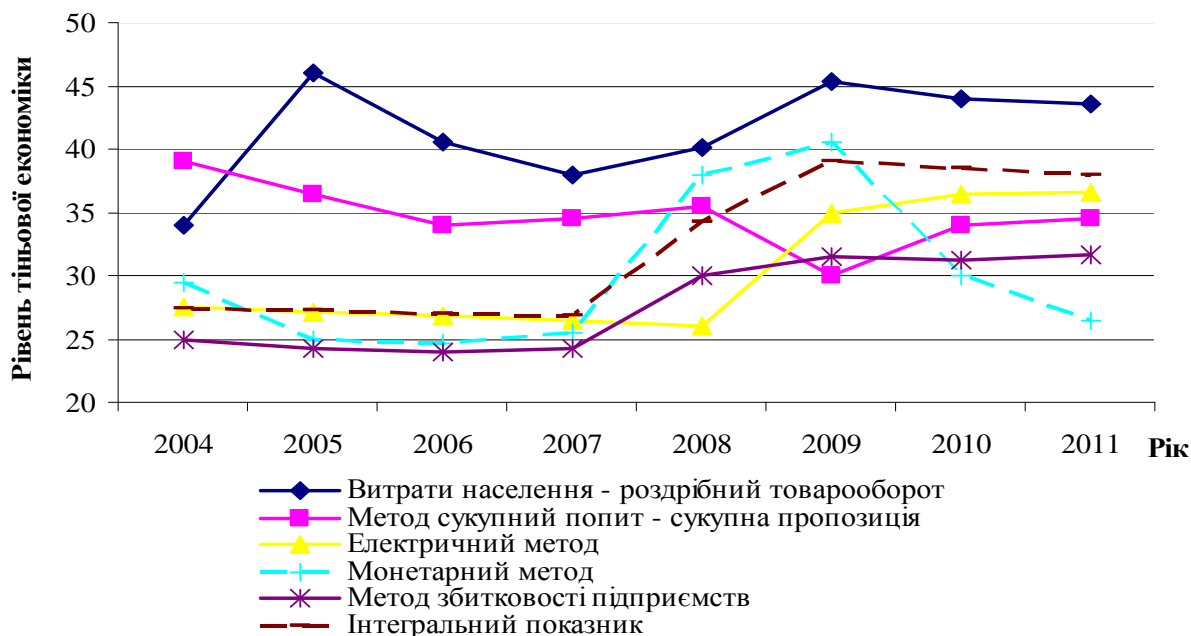

Рис. 1. Рівень тіньової економічної діяльності України, обчислений за різними методами в 2004-2011рр., % ВВП [5]

Таблиця 1. Окремі інституції (сектори), які лідирують за рівнем корупції в конкретних країнах*

Сектор	Країни
Політичні партії	Аргентина, Австрія, Болівія, Боснія та Герцеговина, Чилі, Колумбія, Ель Сальвадор, Фінляндія, Греція, Угорщина, Індія, Ізраїль, Італія, Ліван, Малайзія, Нігерія, Сербія, Південна Корея, Таїланд, Великобританія, Венесуела
Парламент (Законодавча гілка влади)	Індонезія, Панама, Румунія, США
Бізнесові структури (Приватний сектор)	Бруней, Канада, Данія, Гонконг, Ісландія, Люксембург, Молдова, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сінгапур, Іспанія, Швейцарія.
Органи влади (публічні діячі)	Азербайджан, Білорусь, Камерун, Чеська Республіка, Гана, Ірак, Японія, Кенія, Кувейт, Литва, Марокко, Пакистан, Філіппіни, Польща, Російська Федерація, Сенегал, Туреччина, Україна, Замбія.
Судова гілка влади	Вірменія, Болгарія, Камбоджа, Хорватія, Македонія, Грузія, Косово, Монголія, Перу, Сенегал, Уганда

* За даними [7].

Так за результатами досліджень Transparency International, Індекс сприйняття корупції в Україні 2010 року становив 2,4 пункти (10 – найменш корумпована країна, 0 – найбільш корумпована), таким чином Україна опинилась на 134-й сходинці в рейтингу із 178-ми країн, проте цей показник, як зазначають експерти Transparency Int., далекий від бажаного [8].

Ще одна організація Global Integrity, яка моніторить наявність, ефективність і відкритість антикорупційних заходів країн світу, публікує щороку рейтинг 100 країн світу, який базується на оцінках її експертів. У цьому рейтингу Україна 2009 року погіршила свій показник і зайняла 58-ме місце серед країн, позиція яких

оцінюється як «дуже слабка». Для порівняння, така розвинена країна, як США, посідає в цьому рейтингу 85-те місце (що нижча позиція в рейтингу, то система законодавства ефективніша) [9]. Варто зазначити, що з 2009 року Україна ще більше понизила свій рейтинг, що за даними щорічного звіту вищезгаданої організації було спричинено виборами президента 2010 року, конфліктами інтересів та гучними справами ув'язнення відомих політиків. У 2011 році рейтинг України склав 63 бали [10].

Ураховуючи той факт, що питання корупції державних служб України сприяє тінізації економіки, основним напрямом боротьби повинен стати контроль

не за доходами політичних осіб, а за їхніми видатками.

Підсумувавши наявні в науковій літературі підходи до організації фінансового моніторингу та протидії легалізації злочинних доходів загалом, ми виділили такі концептуальні напрями аналізу процесу протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та детінізації економіки:

- адміністративно-кримінальний підхід (з позиції адміністративно-кримінальної відповідальності за вчинення в першу чергу предикатних злочинів);
- суб'єктно-об'єктний підхід (з позиції боротьби з організованою злочинністю);
- фінансово-економічний підхід (з позиції економічного змісту фінансових операцій, що

пов'язані з відмиванням грошей, та їхній вплив на капітал банківської установи);

- ризик-орієнтований підхід (з точки зору концепцій ризик-менеджменту).

Кожна зі згаданих сфер потребує аналізу та вдосконалення, проте, на нашу думку, максимальну увагу слід звернути на запровадження в системі фінансового моніторингу України підходу, що базується на оцінюванні ризиків. Узагальнивши та дослідивши досвід упровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльність банківських установ, ми виокремили основні напрями для вдосконалення процесу здійснення фінансового моніторингу, який спирається на оцінку ризиків (рис. 2).

Рис. 2. Напрями вдосконалення процесу фінансового моніторингу операцій на предмет відмивання грошей з урахуванням оцінки ризиків в контексті детінізації економіки*

*Розроблено автором

Упровадження ризик-орієнтованого підходу в процес протидії відмиванню брудних грошей і фінансовий моніторинг фінансових операцій повинно проводитися комплексно на всіх рівнях забезпечення цього процесу, тобто системно.

Запорукою формування ефективної системи оцінювання ризиків повинна слугувати сформована статистична база щодо всіх наявних і потенційних ризиків банківських установ, яка повинна базуватися на

взаємодії урядових структур, що беруть безпосередню участь у процесі запобігання та протидії відмиванню брудних грошей. У разі, коли канали передавання інформації як усередині банку, так і поза його межами є неефективними, то система оцінювання ризиків, а, як наслідок, – і факти виявлення відмивання грошей не матимуть успіху.

А для розроблення і реалізації превентивних заходів у цій сфері слід визначити (хоча б приблизно, оскільки

точні розрахунки навряд чи можливі), скільки грошей і якими шляхами «відмивається» в Україні, як може змінюватися ситуація з плином часу. Виконання цього завдання ускладнюється внаслідок того, що відмивання брудних грошей в Україні має економічні, кримінологічні і правові аспекти. Тим більше, що на початок ринкових реформ в Україні існували значні тіньові капітали, які в умовах недостатнього контролю за походженням коштів були інвестовані у створювані легальні комерційні структури і підприємства, що були приватизовані. У результаті значна кількість суб'єктів господарювання опинилася під контролем кримінальних структур.

Боротьба з відмиванням грошей має відбуватися економічними, адміністративними методами і заходами репресивного характеру. До економічних методів боротьби з відмиванням грошей належать запровадження раціональної системи оподаткування юридичних і фізичних осіб, створення сприятливого

інвестиційного клімату, стимулювання розвитку підприємництва тощо. Серед адміністративних методів боротьби з відмиванням грошей можна виділити створення спеціальних органів і підрозділів, покликаних виявляти факти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і запобігати цьому. Репресивні методи боротьби з відмиванням грошей уживаються державою з метою вилучення коштів з чужого незаконного володіння для повернення власникам і відшкодування збитків державі. Це, зокрема, конфіскація, арешт, ув'язнення, штрафи [11].

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що зниження рівня тіньової економічної діяльності в Україні стане індикатором до запровадження прозорої політики протидії відмивання брудних грошей у фінансових установах, сприятиме ефективній політиці фінансового моніторингу та покращенню рейтингу нашої держави у світі.

Список літератури

1. Символян, С. В. Финансовый мониторинг в банковской системе как средство противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем [Текст] : монографія / С. В. Символян. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2004. – 281 с.
2. Долгий, О. А. Мінімізація ризиків протидії відмиванню злочинно одержаних доходів : монографія / О. А. Долгий ; Держ. податкова адміністрація України. Нац. акад. держ. податкової служби України. – Тростянець : ТРД, 2004. – 115 с.
3. Бекряшев, А. К. Теневая экономика и экономическая преступность : электронный учебник [Электронный ресурс] / А. К. Бекряшев, И. П. Белозеров ; УЦИ Омского государственного университета. – 2000. – Режим доступа : <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/ch1p3.htm>.
4. Янушевич, Я. В. Типології легалізації злочинних коштів в Україні у 2004-2005 роках [Текст] / Ярослав Володимирович Янушевич та ін. ; за ред. С. Г. Гуржія ; Держ. навч. заклад післядиплом. освіти "Навчально-методичний центр перепідготов. та підвищ. кваліфікації спец. з пит. фінанс. моніторингу в сфері боротьби з легал. (відмиванням) доходів, одерж. злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму". – К. : Бізон, 2006. – 62 с.
5. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання [Електронний ресурс] / [Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов, М. І. Флейчук, Ю. І. Прилипко, Ю. М. Будніченко, Н. Г. Поплевічева, О. А. Радіца] ; за ред. Я. А. Жаліла ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2011. – 31 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_dop_new.pdf
6. Флейчук, М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації [Текст] / М. І. Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008.
7. Global corruption barometer . – 2009 [Electronic resource]. – Available from : www.transparency.org.
8. The annual TI Corruption Perceptions Index [Electronic resource]. – Available from : www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi.
9. Романишин, Ю. В. Проблема неефективності антикорупційної політики в Україні: багатоаспектний аналіз [Електронний ресурс] / Ю. В. Романишин. – Режим доступу : www.pinchukfund.org/storage/students/works/2009/697.doc.
10. Global Integrity report: 2011 [Electronic resource]. – Available from : <http://www.globalintegrity.org/files/GIR2011.pdf>
11. Ківівець, О. Україна в контексті відмивання коштів [Електронний ресурс] / О. Ківівець // Юридичний журнал «Юстиніан». – 2004. – № 4. – Режим доступу : www.justinian.com.ua/article.php?id=1299.

РЕЗЮМЕ

Дзедзик Ірина

Анализ процесса противодействия легализации доходов, полученных преступным путем в Украине

Рассмотрены состояние и перспективы функционирования института финансового мониторинга в контексте формирования политики противодействия легализации доходов, полученных преступным путем и финансирования терроризма в банках Украины. Проанализированы основные источники и причины легализации грязных денег. Определены основные направления снижения уровня теневой экономической деятельности в Украине.

RESUME

Dzedzyk Iryna

Analysing of counteracting money laundering in Ukraine

Conditions and possibilities of financial monitoring of functioning in the context of forming policy of counteracting of money laundering and terrorist financing in banks of Ukraine are considered. The main sources and causes of money laundering are analyzed. The main trends in reduction of shadow economy in Ukraine are determined.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2012 р.